

R A P P O R T O V E R H E T
O R G E L I N D E
H E R V O R M D E K E R K T E
I R N S U M

HET ORGEL IN DE HERVORMDE KERK TE I R N S U M

Bouw

Op 1 november 1868 vond de ondertekening van een contract met bestek plaats voor de bouw van een nieuw orgel in de Hervormde Kerk te Irnsum.

Het nieuwe orgel verving een ouder instrument.

De opdracht werd verstrekt aan de orgelmakers L. van Dam & Zonen te Leeuwarden. De bouwsom bedroeg f 3180,--.

Het bestek bleef bewaard. De tekst wordt hierna als bijlage gegeven. Curieus is de vergissing in de dispositie van het Hoofdmanuaal, waar de Octaaf 2 vt is vergeten. Een dispositie als in het bestek vermeld, zou in die vorm nooit gemaakt zijn.

Opvallend is, dat de fluiten 4 voet thans omgewisseld zijn ten opzichte van de bestek-dispositie. Daarmee zijn ze in overeenstemming met de gangbare gebruiken bij Van Dam in die periode. Het orgel kreeg een front dat in het oeuvre van de derde generatie Van Dam veel gebuikt is voor kleinere en middelgrote tweeklaviers orgels met Bovenwerk. Het type werd in 1865 voor het eerst toegepast en is gebruikt tot en met 1905.

Ingebruikname

De ingebruikname vond plaats op 7 november 1869.

Ds. H.J.Dingemans preekte daarbij over Psalm 150:1a.

Het orgel werd bespeeld door de heer J.Hoekstra, hoofdonderwijzer en organist te Grouw. Men had een aantal exemplaren aangeschaft van de "Feestliederen ten gebruike bij orgel-inwijding" van Ds. K.Scharten, Ev. Luthers Predikant te Leeuwarden, uitgegeven bij J.Peters te Leeuwarden in 1868. (Deze liederen werden ook bij de ingebruikname van het orgel in de Ev. Lutherse Kerk van Leeuwarden, eveneens in 1869, gebruikt. Een exemplaar ervan bevindt zich nog in het archief van de Ev. Lutherse Gemeente te Leeuwarden.)

Na de dienst zette organist Hoekstra de bespeling van het orgel nog enige tijd voort. Aan het eind van de dag, die verder in feestelijk samenzijn werd doorgebracht, werd aan Hoekstra een zilveren geschenk overhandigd.

Drie bronnen lichten ons in omtrent deze ingebruikname:

- a. Stemmen voor Waarheid en Vrede, jg. 1869, p. 1393. (blijkens repertorium hierop in De Mixtuur, 11, oktober 1973.)
- b. Kerkelijke Courant, 27 november 1869, 48, p. 2 (zie bijlage).
- c. Leeuwarder Courant, 28 november 1869. (zie Bijlage). De tekst van de onder b en c genoemde berichten vertoont veel overeenkomst en gaat wellicht terug op bijdragen van dezelfde correspondent.

Kerkgebouw

Het orgel kreeg een plaats in de oude, middeleeuwse kerk van Irnsum, waar de grootvader van de maker van het nieuwe orgel, Lambertus van Dam, in 1779 als een van zijn eerste werken het oude orgel herstelde. (1635, A.Verbeeck, voor Ferwerd, 1709 overgeplaatst naar Irnsum).

Overplaatsing naar de nieuwe kerk

In de jaren zeventig werd in Irnsum een opzienbarend bouwprogramma uitgevoerd.

In 1876 vond de bouw van een nieuwe school en onderwijzerswoning plaats. (Stellig een nieuw huis voor meester Blauw, tevens organist van het Van Dam-orgel!)

In hetzelfde jaar, 1876, overleggen de Kerkvoogden over de bouw van een nieuwe kerk.

Op een vergadering op 13 december 1876 worden 2 tekeningen getoond van J.Douma, architect te Leeuwarden en 1 ontwerp van J.R.Nijdam, architect en timmerman te Irnsum.

Alle floreenplichtigen geven de voorkeur aan het derde ontwerp, dat van Nijdam. Hoewel de begroting van f 38.000,- te hoog voorkwam, werd vastgehouden aan Nijdams ontwerp met de vraag naar een nieuwe tekening, die beknopter en kleiner van opzet moest zijn.

In de notulen van de vergaderingen op 7 november 1877 en 15 april 1878 lezen we niets meer over de kerkbouw.

Blijkens een stichtingssteen boven de ingang, in de toren, werd op 19 mei 1877 de eerste steen voor de nieuwe kerk gelegd. De steen vermeldt de naam van J.R.Nijdam te Irnsum als architect-aannemer.

Uit het Rekenboek van de Kerkvoogden blijkt, dat de nieuwe kerk gekost heeft f 34.420,931, inclusief meubilair.

De betalingen vonden plaats in 1877.

In 1878 werd het in 1869 nieuwgebouwde orgel door de orgelmakers L. van Dam & Zonen in de nieuwe kerk herplaatst.

Kennelijk vond men het volume, voor het gezicht althans, aan de kleine kant. Naast de zijtorens werd aan weerszijden een uitbreiding van het front aangebracht met gedeelde veldjes van 5 pijpen. Omdat de zijwanden van de kas op hun plaats bleven werden achter deze toegevoegde frontveldjes ondiepe kastjes gemaakt.

Ook werd op de open sleep van het Bovenwerk een Dulciaan 8 vt aangebracht. Dit register is een opslaannde Dulciaan met metalen stevels, waarvoor geen enkel equivalent in het oeuvre van Van Dam aanwijsbaar is, een raadsel tot nu toe.

Overplaatsing en uitbreidingen samen vergden een uitgave van f 909,75. In de omschrijving wordt expliciet gesproken van "en nieuw tongwerk, ornamenten enz."

Lotgevallen

In 1880 is brandschade aan de kerk ontstaan. Herstel vergde een uitgave van f 1100,--. Buitengewone kosten aan het orgel worden niet vermeld.

In 1907 vindt herstel van de balg plaats door L. van Dam & Zn.

In 1909 worden de oude registerknoppen met opschriften vervangen door nieuwe knoppen met porseleinen naamplaatjes, die nu nog aanwezig zijn. Dit kostte f 37,75. Uitgevoerd door L. van Dam & Zn. Het lijkt waarschijnlijk dat de oude knoppen naamplaatjes van papier bezaten, in de knop ingelaten, met gedrukte registernamen. Van Dam deed dat vaak in die periode. Door aanraking met de vingers trad echter overal al spoedig slijtage en vervuiling op.

BESCHRIJVING VAN HET ORGEL

Front en kas

Hét front is ingedeeld volgens het 7-ledige type van 1865: ronde middentoren, ronde zijtoren, gedeelde velden naast de middentoren, onder gelijke kap met de middentoren, rechte frontstok, ongedeelde, iets hoger geplaatst velden tussen gedeelde velden en zijtoren, hol gewelfd.

In 1878 zijn aan de buitenzijden naast de zijtoren nog eens gedeelde zijveldjes aangebracht, waarbij de structuur van de kas onveranderd bleef.

Het frontschema is: 5   4   4   5
                                  5 5 6 4 5 4 6 5 5

De frontpijpen in de torens bezitten rond opgeworpen labia. De frontpijpen in de velden van het front van 1869 bezitten rond geritste labia.

De frontpijpen in de zijveldjes van 1878 bezitten spits geritste labia.

Zijbaarden zijn niet aanwezig. De labia van de frontpijpen zijn verguld.

Het orgel staat opgesteld op een galerij tegen de toren. De voetlijst van de galerij bestaat uit geprofileerd stucwerk, het middendeel springt naar voren. De stuc-lijst rust op 4 gestucte consoles met figuratieve elementen. Ze zijn een onderdeel van de ongemeen rijke uitvoering van het interieur van de kerk van 1877, zowel wat meubilair als wat stucwerk betreft.

De kas is aan de frontzijde rijk versierd met snijwerk. Het blindingssnijwerk bestaat in hoofdzaak uit bladmotieven. De vleugels zijn opgebouwd uit banden met blad- en bloemmotieven. Op de zijtoren zijn bazuin blazende engelfiguren geplaatst, op de middentoren een trophee.

De paneeltjes van de onderkas bevatten elk 3 vergulde bolle biesen. Onder de verhoogd geplaatste ongedeelde velden zijn ook paneeltjes aangebracht, hier met een enkele vergulde bies. In de voetlijsten van de torens zijn 1 brede vergulde bolle bies en 2 dunne vergulde bolle biesen aangebracht.

In de kappen zijn 2 brede vergulde bolle biesen en 2 dunne vergulde bolle biesen opgenomen.

De kleur van de kas is imitatie-mahonie, dat zeer gecraqueleerd is. Deze kleur is aangebracht aan de frontzijde en de zijkanten. De achterwand is geel.

De culs-de-lampe onder de drie torens zijn wit met goud, de vleugels zijn eveneens wit met goud, de bekroningen zijn wit, met gouden bazuinen. De blindingen zijn verguld.

De oppervlakte van de kas, uitwendig gemeten, is 300 x 160 cm. De kastjes achter de in 1878 toegevoegde zijveldjes zijn 40,8 cm. breed en 12 cm. diep.

De kas bezit een zwaar grondframe, waarvan de delen 9,5 cm. hoog zijn. In de hoeken zijn fraai gebogen hoekverstevigingen aangebracht.

In de achterwand bevindt zich op 67,7 cm. vanaf de vloer de onderkant van een brede regel, 23,4 hoog.
Onder deze regel zijn 3 zetluiken aangebracht.
Boven deze regel zijn 4 deuren aangebracht, ca. 63,5 cm. breed (ze verschillen onderling iets), en 200,5 cm. hoog.
In de middenkap bevindt zich boven de deuren en de bovenregel nog een zetluik.
De toegang tot het pijpwerk van het Bovenwerk is ook door de 4 deuren, achter de windlade van het Bovenwerk is een stemplank gelegd, maar de ruimte is er zeer beperkt, vooral wat hoogte betreft.

Op de derde deur, vanaf klavier gerekend, staat aan de binnenkant in blauw geschreven:

"Van der Bliek wordt
verzocht dit kunstwerk
van Van Dam niet
verder te vernielen door
de pijpen inplaats met
stemgereedschap met
de handen toe te knijpen.
                    Vaas en Bron
                    1943."

Op de 2e deur, binnenkant, staat:

"v/h Bakker en Timmenga
Leeuwarden
stemmen: 4 oktober 1967 H.Dantuma + J.Wust 14° Celsius"

De kas is gemaakt van vuren, afgaande op het bestek is voor lijstwerk en snijwerk grenen gebruikt.
Het geheel is zeer verzorgd en precies gemaakt.

In de zijwand aan de bas (C-e°)-zijde bevindt zich onder een breed zetluik dat zich uitwendig vertoont als een dubbele deur. Boven de tussenregel èchte dubbele deuren.

Boven de klaviatuur zijn ook dubbele deuren aangebracht.

Klaviatuur

De klaviatuur bevindt zich aan de rechter zijkant, vanuit de kerk gezien.

Alle onderdelen zijn authentiek (1869), uitgezonderd de registerknoppen met opschriften (1909).

De twee klavieren zijn gemaakt als staartklavieren, met eiken toetsen en eiken ramen.

Het beleg op de ondertoetsen is van ivoor en is compleet. Het beleg is in 2 delen per toets aangebracht. Het is extra bevestigd door middel van messing nageltjes, 2 op het voorstuk, naast elkaar achteraan, 2 per smalle achterstuk, (voor/achter), en 1 per fronton.

De toetsmaten zijn:

lengte gehele toets	12,6	11,7
lengte voorstuk	4,2	4,2
lengte boventoets onderaan/bovenop	7,5/7	7/6,5
c-h	16,2	
c-c	18,5	
frontonhoogte	1,5	

De bakstukken zijn van ebben, bovenste deel is een los opgelijmd blokje. Bakstukmodel: Lijstwerk is van ebben, vlak.

De tussenlijst is met 2 messing schroefjes vastgezet.

Bakstukbreedte:	3,85
Hoogte onderlijst	3,55
Hoogte tussenlijst:	3,65
Dikte onder/tussenlijst	0,75

De klavieromvang is C-g³. De pedaalomvang is C-g⁰.

Het eiken pedaalklavier ligt op een "kist", een raamwerk van 9,5 cm. hoog, gelijk aan de plinthoogte van de kas.

Hierdoor behoeft de mechaniek niet door het grondframe te lopen.

Het raam van het pedaalklavier meet uitwendig 90 x 53,3

De achterregel is 4,3 breed, aan de achterzijde is de regel van een profilering voorzien. Er zijn 5 schroeven in de achterregel.

De toetsbreedte is 2,5.

De teenplank is 6,4 breed.

De boventoetsen steken 6,7 uit de teenplank,

de ligging van het pedaalklavier is c⁰ onder fs'.

De eiken lessenaarbak is uitneembaar.

De uitvoering is praktisch: de onderregel voor het plaatsen van de muziek heeft aan de voorzijde een opstaand randje, de rugzijde" van de lessenaar staat in schuine positie.

De bak wordt omlijst door een smal lijstje (3 cm) met aan de buitenzijde een profieltje.

Aan drie zijden van de lessenaarbak zijn vlakke eiken registerborden aangebracht.

Ze zijn omlijst door een brede lijst (4,3 cm.) met een enkel profiel aan de binnenzijde en een dubbel profiel aan de buitenzijde.

De registerknoppen zijn zwart, kort bolvormig model.

Op de knoppen zijn witte porseleinen plaatjes aangebracht, 0 3 cm., met een goud buitenrandje.

De letters van de registernamen zwart, romein, zonder schreef. kapitalen alleen gebruikt voor beginletters.

Geen ' of vt als voet-afkorting.

Duidelijk is, dat in 1909 niet alleen *de* plaatjes nieuw zijn aangebracht, maar dat de gehele registerknop vernieuwd is. Waarschijnlijk hadden de oude knoppen een diameter die groter was dan 3, de standaardmaat voor de porseleinen plaatjes.

Ordering van de knoppen:

S8	VdG8	Fd8	S4	Ft4	G2	D8	Ab	Tr	
P8	B16	H8	04	Cn	R4	02	' T8	T8	Am
							b	d	

Links van de klavieren: Klavier koppel

Rechts van de klavieren: Ventiel.

Enkele bijzondere spellingen:

Holpyp

Afsluiting Man

Afsluiting boven

Tremblant

Gemshorn

Salicional

NB

Bij de twee laatste namen heeft de schilder even vergeten dat de order uit Nederland kwam!

(angenomen dat de plaatjes in Duitsland zijn gemaakt).

De gebruikelijke gordijntjes voor klavieren, lessenaar en registerknoppen zijn er niet meer. »ouders voor roeden zijn er nog wel.

Er zijn geen kandelaarhouders, ook zijn geen moeten hiervan te zien.

Windvoorziening

De windvoorziening van het orgel bevindt zich in de toren, één verdieping hoger dan de orgelgalerij.

Op die lokatie is een magazijnbalg opgesteld, met daaronder twee schepbalgen. Het geheel is omgeven door een balgenkast van ongeschilderd naaldhout.

Curieus is de situering van de pomphefboom (handbediening) een verdieping lager in de toren, op hetzelfde niveau als de orgelgalerij dus. De hefboom draait op een as die op een zware stijl is aangebracht. Een tweede staander is voorzien van een sleuf en dient als geleiding. Aan de achterzijde van de hefboom is de verbinding met de hoger gelegen schepbalgen bevestigd.

Het windzicht bestaat uit een rond houten deel met daarop een messing knopje, dat vanaf het plafond van de pompkamer naar beneden hangt.

Het aanvoerkanaal naar het orgel komt ook vanaf de balgverdieping naar beneden, langs de muur tussen kerk en toren. Op de vloer van de pompkamer is een doorgang in de muur gemaakt waardoor het kanaal over de vloer van de orgelgalerij naar het orgel loopt.

Het kanaal in de pompkamer is van ongeschilderd naaldhout en meet 30,8 x 19,6 cm. uitwendig.

Op de vloer van de pompkamer is nu een windmachine geplaatst in een dempkist, met rol Gordijn (de regulering is uiteraard ingewikkeld, verbonden met de balg een etage hoger).

De motorwind komt nu het kanaal binnen op de vloer, en betreft de magazijnbalg in feite zijdelings bij de wind die naar het orgel gaat.

Direkt nadat het aanvoerkanaal over de vloer van de galerij het orgel door de achterwand binnenkomt, vindt een T-splitsing plaats. Dit kanaal, evenwijdig aan de achterwand dus, meet 24,6 x 19 cm. uitwendig.

Rechts is hierop een staand kanaal aangebracht, dat na een schuine hoek bij de ventielkast van de lade van het Hoofdmanuaal komt, tussen de voorlagen in, tussen de cancellen b^2 en d^0 . Het kanaal meet daar 29,8 x 10,6 cm. uitwendig.

Links is op het dwarskanaal een staand kanaal voor het Bovenwerk geplaatst, bij de cancellen fs^0 - gs^0 Hoofdmanuaal.

Dit kanaal meet 15,2 x 13,6 cm. uitwendig, houtdikte is 1 cm. De lengte van dit kanaal is 156 cm.

Hierna volgt na een hoek van 90° een horizontaal kanaal richting midden van het orgel, 21,2 x 9,8 cm. uitwendig.

Hierop is het kastje met tremulant en Afsluiting geplaatst.

Tenslotte met een hoek van 90° een staand kanaal van 20,7 x 9,7 cm. uitwendig, met een laatste hoek van 45° naar ingang Bovenwerkklade.

Het kastje met Afsluiting Hoofdmanuaal bevindt zich op het horizontaal kanaal op de vloer, evenwijdig aan de achterwand, tussen aanvoerkanaal en opgaand kanaal in.

Het Ventiel is een sleepje op dat zelfde kanaal, bij het staand kanaal voor het Bovenwerk.

Windladen

Het orgel heeft twee windladen, één voor het Hoofdmanuaal, gelegen ter hoogte van de frontstokken, en één voor het Bovenwerk, in het midden bovenin de orgelkas gelegen.

De laden zijn van eiken, inclusief de stokken en de roosters.

De windlade voor het Hoofdmanuaal rust op 3 grenen jukken, die steunen op grenen staanders, aangebracht op het grondframe van de kas.

De lade is 188,5 cm. breed en 84 cm. diep.

De stokdikte is 3.3 cm., de roosterdikte 1 cm.

Afstand tussen bovenkant stok en onderkant rooster: 13,5 cm.

Afstand tussen bovenkant voorslag en onderkant stok: 7,5 cm.

De lade heeft twee opliggende voorlagen, aan elke zijde van het ingangs-windkanaal één. De voorlagen worden vastgehouden door kleine messing haakjes, 7 bij de ene, 11 bij de andere voorslag.

De ventielen kunnen worden uitgenomen.

De cancelvolgorde van de windlade is chromatisch,
f° .....g³e°...C.

De windlade voor het Bovenwerk ligt op 3 grenen jukken. Aan de frontzijde rusten deze jukken op een grenen regel die aan de binnenzijde van de kas tegen de stijlen van de zijtorens is bevestigd. Aan de achterzijde rusten de jukken op een grenen regel die tegen de stijlen van de achterwand is aangebracht.

De cancelvolgorde voor de lade van het Bovenwerk is:
g³..(hele tonen)..Cs C..(hele tonen)..fs³

Constructie van de voorlagen als bij lade Hoofdmanuaal.

Vier pijpstokken: -Salicional en Viool de Gambe
-Fluit Dolce en Salicet
-Fluit Travers en Gemshorn
-Dulciaan.

Indeling roosters overeenkomstig indeling pijpstokken.

Mechanieken

De verbinding tussen de registerknoppen en de slepen bestaat uit trekstokken van eiken en hefboomen (wippen) van eiken. De eiken wippen zijn aangebracht in grenen regels met as. Tussen de wippen voor het Bovenwerk en de slepen van de Bovenwerk-lade zijn weer eiken trekstokken aangebracht.

Alle verbindingen bestaan uit messing haken met schroefdraad en leermoeren. Voor de werktuigelijke registers zijn staande walsen van grenen gebruikt. De armen hieraan zijn van ijzer.

Voor het aangehangen Pedaal is een eiken walsbord tussen pedaalklavier en onderklavier geplaatst. De nokken zijn van eiken (of mahonie?)

De walsen zijn van grenen. De walsarmen van palmhout.

De armen steken tussen de stoters van het Hoofdmanuaal door. De abstractuur is van grenen, met draadomwoeling aan de uiteinden.

Het walsraam voor het Hoofdmanuaal ligt lager dan het onderklavier. Onder het klavier zijn daarom grenen'stoters aangebracht, vierkant, 0,6 cm. 1. en b.

Daaronder een mahonie winkelbalk, waarvan de onderkant 28 cm. boven de vloer ligt. Deze bevat messing winkelhaken.

Het walsraam onder de lade is van eiken.

De walsen zijn van grenen. De stiften zijn van messing, de gaten hiervoor in het raam zijn niet ingevoerd.

De walsarmen zijn aan de onderzijde van palmhout, aan de bovenzijde van messing.

De abstractuur van het Bovenwerk gaat achter de lessenaar schuin omhoog naar de mahonie winkelbalk met messing winkelhaken. Vandaar gaat abstractuur naar het walsraam onder de lade. Details van raam en walsen overeenkomstig het Hoofdmanuaal.

Alle draadwerk is van messing.

Alle abstractuur is van grenen, de uiteinden met draad omwoeld.

- 10 -

De dispositie luidt:

Manuaal, (I), C-g'

Prestant	8 vt	C-g' front op 2 grote binnenpijpen na, gis'-g''' lade, alles met expressions. Sprekend in het front zijn: - middentoren, - zijtoren aan bas(C-e°)-kant - 2 ongedeelde velden van 6 pijpen - onderste smalle tussenveldjes van 4 pijpen. De zijtoren aan klaviatuurzijde is stom, bovenste tussenveldjes van 4 pijpen zijn ook stom.
Bourdon	16 vt	C-g° eiken, afgevoerd, gis°-g ³ metaal, op de lade.
Holpijp	8 vt	C-G eiken, afgevoerd, Gs-g ³ metaal, op de lade.
Octaaf	4 vt	C-g° met expressions, de overige pijpen op lengte.
Cornet disc. 3 st.		Samenstelling: c' = 2 2/3 - 2 - 1 3/5 vt. Alles in openfluitmensuur. Alle pijpen ouder dan 1869, één factuur, waarschijnlijk Van Gruisen. Inscriptie dis geschreven als: Hoge rond gewreven labia. Op voorzijde corpus c' 2 2/3 vt de Van Dam- inscriptie: Cornet <u>g</u> Van Dam letters op voorzijde corpus. Oorspronkelijke toonnamen op: 2- Van Dam: c' 2 2/3: A : C <u>g</u> c' 2 g <u>C</u> c' 1 3/5: h <u>e</u>
Roerfluit	4 vt	roeren eng van mensuur. gs ² -g ³ open, flauw conisch
Octaaf	2 vt	(wordt in bestek niet genoemd!) Naaminscriptie op C, corpus, midden-voor: Octaaf 2 vt. C-G expressions, rest op lengte.
Trompet Bas en Disc.	8 vt	Stevens en koppen mahonie. C-f° keel en kop uit één stuk mahonie, tongen opgeschroefd. bovenste vlakke deel beleerd. fs°-g ³ kelen zuiver messing, onderkant schuin, ook messing, geschreven toonnamen op onderkant, grootste beleerd.

Bekers metaal.

C-e° bevestigd aan hanger die aan stijl van achterwand bevestigd is.

f°-dis' bekers aan hanger die bevestigd is aan een klamp (bij uitzondering eiken) tegen een stijl van de achterwand en een voor Van Dam gebruikelijke gebogen staander die tegen het cancellenraam bevestigd is. De hangers zijn van grenen. Stemkrukken van messing.

Raadselachtig zijn de inscripties op de pijpen van Octaaf 4 vt en Octaaf 2 vt.

Bij de Octaaf 2 vt staat op C een C. Op F een f.

Maar vanaf c° wezen steekproeven uit: op de c's een f, op de f's een b.

Bij de Octaaf 4 vt werd dit beeld aangetroffen vanaf c°, doorgaand tot en met f³.

Metalen pijpwerk algemeen:

toonhoogte-inscripties zeer klein en vaag geschreven op voorzijde voet en voorzijde corpus, halverwege de lengte.

Spitslabia bij prestanten en gedekten.

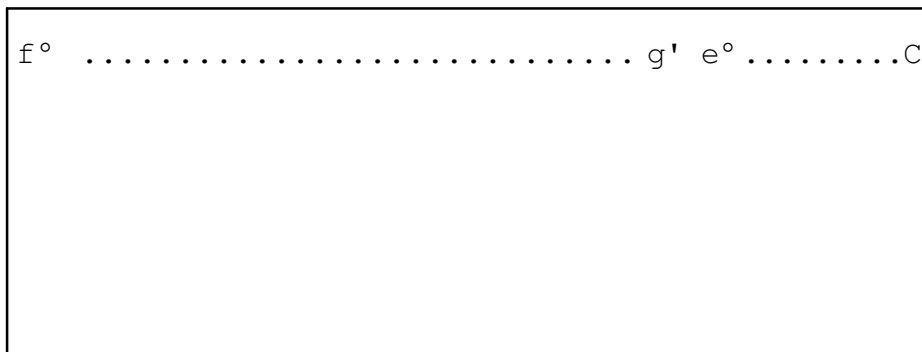
Tot op grote hoogte scherp geritst.

Cancelvolgorde windlade Hoofdmanuaal en plaatsing
afgevoerde houten pijpwerk Hoofdmanuaal.
(van achteren bezien).

B 16

H B A Gs

g° fs° f° e° ds° d° cs° c' G Fs F E Ds D Cs C
H8

C
Cs
D
Ds
E
F
Fs
G

B16

Alle eiken pijpen:

voorslagen bevestigd met 4 messing nageltjes.
enge stemspletten.
geen zijbaarden.
korte ronde voeten, aan de onderzijde iets spits toelopend.
stoppen met lange 8-zijdige grepen.

Bij Cs Bourdon 16 vt grote zijbaarden, kennelijk van later datum.

Bovenwerk (II), C-g³

Salicional	8	vt	vanaf f ^o . Metaal. Alle pijpen met expressions. Spitslabia, geen baarden.
Viool de Gambe ⁸		vt	C-H gecombineerd met Fluit dolce 8 vt. vanaf c ^o tin, alle pijpen expressions, Alle pijpen met grote zijbaarden. Smal gelabieerd. Spitslabia.
Fluit dolce	8	vt	C-G eiken, afgevoerd op een grenen stok tussen lade en front. Gs-g ³ metaal, spitslabia, alle pijpen met zij baarden.
Salicet	4	vt	C-h ^o expressions, rest op lengte.
Fluit Travers	4	vt	C-e ^o gedekt, spitslabia, met zijbaarden. f ^o -g ³ open, breed, zeer flauw conisch. f ^o -e' met expressions, rest op lengte.
Gemshorn	2	vt	gehele register open, conisch, enge men- suur. Spitslabia, alle pijpen op lengte.
Dulciaan	8	vt	pijpwerk 1878. Geschreven toonnamen. In afwijking van wat bij Van Dam gebruikelijk is een tongwerk met opslaande tongen en metalen stevels met loden koppen. Stevels met korte voetspitsen. Bekers metaal, cilindrisch op hoge voetspitsen. Vanaf c ³ alleen korte trechtervormige bekers. Stemkrukken staal, sterk geoxydeerd. Kromhoorn-achtig karakter, vooral in klein octaaf.

Pedaal, C-g^o

aangehangen aan Manuaal. Werktuigelijke registers:

klavierkoppel
2 afsluitingen tremblant
ventiel.

Toonhoogte: a' = 435 Hz Stemming: gelijkzwevend.

Enkele metingen
PRESTANT 8 VOET

	Ø	lab.br	opsnede	lab.hoogte
c ²	27,2	20,8	6	40
f ²	21,6	16,4	4,8	33
c ³	16,2	12,6	3,7	25
f	13,2	10	3	22

OKTAAF 4 VOET

c ⁰	44	32,5	9,7	71
f ⁰	35,3	26	7,8	57
c ¹	27	19,5	6	42
f ¹	21,5	16	4,4	33
c ²	16,4	11,7	3,8	27
f ²	13,3	9,4	3,2	22
c ³	10,3	7,7	2,5	± 20 (gewreven)
f ³	8,4	6,2	2	± 17 (gewreven)

OKTAAF 2 VOET

C	44,2	33	9,7	70
F	35,5	26,2	8	56
c ⁰	26,7	20,5	6,5	42
f ⁰	21,8	16	5,2	32
c ¹	16,3	12	4	27
f ¹	13,4	9,3	3	22
c ²	10	8	2,3	18
f ²	8,4	6	2	15

Voetlengte

alle drie registers: 20.

- 15 -

Klank

Het orgel is een goed voorbeeld van de stijl die het huis Van Dam vooral in de jaren 60 van de 19e eeuw hanteerde. De klank van met name de prestantregisters is zeer helder en pikant, maar ook strak te noemen.

Deze puntige en heldere klank is hier zeer gaaf bewaard gebleven. In deze akoestische omstandigheden, zeer gunstig door de grote hoogte en het stuc-gewelf, komt de klank uiterst fraai over. Het in feite terughoudend geïntoneerde orgel klinkt dan ook in de dunnere registercombinaties uiterst sierlijk.

De fluitregisters zijn elegant (Holpijp, Fluit Dolce,) verstild (Bourdon), vol (Fluit Travers,), puntig (Roerfluit) en melancholiek-strijkend (gemshorn), het laatste register in combinatie met de Fluit Dolce zeer speels.

De Cornet is fraai, de Trompet zeer ontspannen en goed mengend, de Dulciaan uniek, zeer open.

De Viool de Gamba teer snijdend, de Salicional wat voller als Vioolprestant, de Salicet tamelijk dun.

Vele ensembles zijn met dit klankmateriaal samen te stellen. Alles mengt moeiteloos.

Het tutti klinkt feestelijk door zijn karakter, de kracht is niet groot, de bas als altijd bij Van Dam terughoudend.

Naar mijn persoonlijke visie is dit een van de mooiste Van Dam-orgels uit deze periode.

- 16 -

OVERZICHT VAN DE GEBREKEN

-
1. Het orgel is zeer vervuild. Dit bedreigt de stemming omdat vuil niet alleen direkt in de pijpen komt, maar ook via de laden bij het pijpwerk kan komen. Bovendien kan vuil in de laden ook tot storingen leiden.
  2. Op veel plaatsen binnen de orgelkas is te zien dat er aktieve houtworm in het vuren en grenen bezig is het orgel langzamerhand op te eten.
  3. De windlade van het Bovenwerk is lek. Dit kan worden aangetoond met de blinde proef. Maar er is ook doorspraak en bijspraak bij de bespeling te horen.
  4. De mechanieken zijn wat uitgespeeld en maken daarom overmatig veel lawaai. Daarbij moet worden opgemerkt dat de kwaliteit van het toucher nog voortreffelijk is.
  5. Het toetsbeleg is vergeeld, vooral in het midden van het onderklavier. Er zijn echter geen beschadigingen of vermissingen.
  6. Er zijn nogal wat gebreken in de klank. Deze zijn bij het Bovenwerk deels samenhangend met de lekkage in de lade. Maar ook lekkage in houten pijpen kan een rol spelen.

Holpijp	8 vt	C waarschijnlijk lek, doet het niet goed.
Bourdon	16 vt	C en Ds doen niets
Prestant	8 vt	D blaast over, F zwak, d° blaast over, e° niet goed, gs° zwak.
Holpijp	8 vt	een recent verschijnsel is een hinderlijke resonans op G.
FluitDolce	8 vt	Gs-c° erg zwak
Salicet	4 vt	C doet niets, Cs blaast over, cs° en d' spreken niet goed aan.
  7. In de Bovenwerklade is bij de strijkers bijspraak bij

cs² , g² , a²
  8. Bij de Trompet zijn de grotere bekers verzakt. De stevels zitten veelal los in de stok.
  9. De bovenranden van het kleinere open pijpwerk, op het Hoofdmanuaal met name Octaaf 4 vt, Octaaf 2 vt en Cornet, (dat op lengte is) zijn nogal gehavend. Ook zijn veel pijpen bij de bekken ingezakt door te krachtdadig stemmen.
  10. Van de Octaaf 4 vt verzakken de twee grootste pijpen.

- 17 -

PLAN VOOR HERSTEL
 -----.

Omdat het orgel puntgaaf is hoeft er niets aan veranderd te worden of te worden gereconstrueerd. De registerplaatjes van 1909 kunnen worden aanvaard.

De windlade van het Hoofdmanuaal lijkt op dit moment nog redelijk. Wanneer een zeer grondige inspectie (met goed licht) van de ventielkast en de onderzijde geen scheuren in onder- of bovensponsels aangeeft, kan in eerste instantie worden gedacht aan partieel herstel. Uitvoering in fasen lijkt wel mogelijk.

Wanneer we de gebreken een beetje rubriceren, kan de volgende aanbeveling worden gedaan:

1. Algehele schoonmaak van het binnenwerk en bestrijding van de houtworm. Hiertoe moet het pijpwerk worden afgenomen en in de kerk worden opgeslagen.
2. Restauratie van de lade van het Bovenwerk. Hiertoe moet de lade uit het orgel worden genomen en naar de werkplaats van de restaurateur worden vervoerd. In samenhang met de klimatologische omstandigheden in de kerk (meting van de vochtigheidsgraad over een langere periode wordt aanbevolen) kan te zijner tijd over de details van de restauratiemethode overlegd worden.
3. Restauratie van het pijpwerk.
 Houten pijpen controleren en herstellen waar nodig,
 herstel van bovenranden bij open pijpwerk,
 nazien van conducten en bevestiging daarvan,
 Verzakkingen herstellen,
 stevels opnieuw inlijmen,
 stemkrukken Dulciaan ontroesten (of vernieuwen).

Het lijkt me overigens raadzaam, de verzakte pijpen van de Octaaf 4 vt op korte termijn te herstellen en eventueel maatregelen ter voorkoming te nemen.

4. Controle van de belering van de balg en de staat waarin de bladen zich bevinden. Eveneens controle van kanalen en afsluitingen.
5. Ten aanzien van de mechanieken kan ene terughoudende opstelling worden aanbevolen. Een met zorg gekozen aanslagtechniek doet al veel.
 Wanneer blijkt, dat met geringe middelen al te zeer uitgesleten zaken verbeterd kunnen worden, binnen de authentieke aanleg, dan valt dit te overwegen. De restaurateur kan zeker op dit terrein voorstellen doen.
6. Ten aanzien van de klank wil ik er met klem op wijzen dat de bewaard gebleven oude intonatie uniek genoemd kan worden en behoud hiervan de hoogste prioriteit moet hebben.

- 18 -

Wanneer de zorg voor dit instrument langs deze weg wordt uitgevoerd, kan het weer lange tijd functioneren.

Het mag verrassend worden genoemd, dat een orgel als dit, dat enkele decennia geleden waarschijnlijk nauwelijks enige erkenning had genoten, nu als uiterst waardevol wordt herkend.

Dat is dan het gevolg van een voortgaande ontwikkeling op het gebied van onderzoek en klankanalyse, waardoor meer en meer zicht is verkregen op de diversiteit in klankmiddelen, waarvan onze voorouders zich in verschillende perioden van de geschiedenis hebben bediend. Dat met name uit de 19e eeuw nog zoveel klank onbeschadigd tot ons is gekomen moet goed worden onderkend. Alle werk aan die klank moet dan ook doordrongen zijn van de optiek, te behouden wat er nog is.

april 1991

©1991

by

JAN JONGEPIER,

adviseur.

BIJLAGEN

Bestek en Condiitiën
 met eene aanhoorige teekening voor de
 vervaardiging van een nieuw Orgel in
 de Nederduitsche Hervormde Kerk te
 Irnsum, op verzoek van Heeren
 Kerkvoogden, ontworpen door L. van Dam
 en Zonen, Orgelmakers te Leeuwarden.

Het Orgel zal uit de navolgende Hoofddeelen bestaan

- 1ste Een Manuaal of Handklavier, 56 toetsen
- 2e Tweede Manuaal of Bovenklavier
- 3e Pedaal of Voetklavier, 20 toetsen.
- 4e Een Windtoestel of driedubbele blaasbalg (nieuwe Constructie)
- 5e De navolgende dispositie van Stemmen en werktuige-
lijke Registers

Stemmen of toongevende Registers

- 1e PrestEngelsch 8 voet Engeisch tin gepolijst in het front
- 2e Bourdon 16 - 2 Octaven van hout
- 3e Holpijp 8 - 1 Octaaf van hout
- 4e Octaaf 4 --
- 5e Fluit travers 4 sterk
- 6e Cornet 3 voet Bas
- 7e Trompet 8 - Discant
- 8e Trompet 8

Stemmen voor het Bovenklavier

- 1e Viool de Gamba 8 voet het 1e Octaaf gedekt
- 2e Fluit dolce 8 - Metaal 1 Oct. van hout
- 3e Prestant 8 - van klein g
- 4e Salicet 4
- 5e Roerfluit 4 -
- 6e Gemshoorn 2 -
- 7e Inrichting voor een 8 voet tongwerk, Dulciaan.

(2)

Werktuigelijke Registers

- 1e Afsluiting Hoofdmanuaal
- 2e Afsluiting Bovenwerk
- 3e Tremulant Bovenwerk lichte zweving
- 4e Klavierkoppel
- 5e Ventiel of Windloser.

Artikel 1De Orgelkast

De kast van het Orgel overeenkomstig de teekening, gerekend vanaf de bovenkant van het Oxaal of den Orgelzolder, zal van fijn drams vurenhout en het lijstwerk derzelve van spintsvrij Riga's greenenhout worden gemaakt, de stijlen en het regelwerk van genoegzame dikte, zal met pen en gat sluitbaar in elkander gewerkt met houten nagels worden opgesloten de deuren en luiken met losse paneelen vergaard,

- 20 -

en van goede sluitingen voorzien, zullen zoodanig geregeld en verdeeld zijn als tot onverhinderden toegang tot de differente binnendeelen noodzakelijk is, de ronde bekleeding der kappen en al het lijstwerk der kast zal zuiver geschaafd en gekarnist met lijm worden samengevoegd.

Artikel 2

Ornamentwerk

Het ornament- of snijwerk op de teekening afgebeeld, zal van fijn Riga's greenenhout, zonder spint en kwatsen, zuiver en diep worden gesneden, tot de onderscheiden partijen zal het hout in dikte geëvenredigd zijn om smaakvol en fraai te kunnen worden bewerkt.

(3) Artikel 3.

De Windladen

De windladen met dubbele kleppen, windkwasten en pulpetumborden zullen met derzelver pijpstokken, roosterborden, parallellen of slepen, dammen, cancellen en ventielen van de kwaliteit zuiver uitgewerkt eiken wagenschot worden vervaardigd, en zullen zoo-danig accuraat berekend en ruim verdeeld wezen, dat elke pijp zoowel als alle registers te zamen, een egalen vasten wind ontvangt, als tot goede vrije uitspraak en gemakkelijke stemming vereischt wordt. Genoemde windladen als hoofdbestanddeelen van het Orgel moeten met de meeste nauwkeurigheid bewerkt, in 56 cancellen verdeeld zijn; de speelventielen dubbel belederd, zullen zacht en los in hunnen pennen werken om uitgenomen te kunnen worden, en de pijp- of windstokken zuiver geboord ieder met eigene koperen schroeven worden bevestigd; de ventielveeren, pulpeten, geleidpennen en sluithaken zullen van getrokken koperdraad zijn.

Artikel 4.

De Blaasbalgen

De drie blaasbalgen zullen bestaan uit eene horizontaal opgaande of magazijnbalg, en twee daaronder schuinsliggende schepbalgen of aanvoerders, welke door eene balans, gemakkelijk in werking moeten worden gebracht; de genoemde blaasbalgen zullen overvloedig groot van inhoud berekend zijn, om aan den eisch van het werk eenen vasten en genoegzamen wind te kunnen leveren; derzelver bladen uit ramen vergaard met paneelen, en door houten nagels opgesloten, zullen van 1 3/4 en 3/4 duims drams vurenhout gemaakt, met vaste veeren in elkander worden geploegd en gelijmd, zullende de vouwbladen van 1 duims wagenschot, uit ééne houtbreedte worden genomen; de zuig- en uitvalventielen van vereischte grootte, met (4) koperen schroeven bevestigd, moeten gemakkelijk ontbonden

kunnen worden, de geheele in- en uitwendige beleering der blaasbalgen zal met wit schapenleder en Engelsche lijm geschieden, en iedere balg inwendig met eene sterke lijmverf worden aangestreeken.

Artikel 5.

De Kanalen

De kanalen of windbuizen van eiken wagenschot in elkander geploegd en gelijmd moeten van af de blaasbalgen tot aan de windladen een ruimen inhoud hebben; in elke kanaalleiding naar de onderscheiden windladen zal eene ventiel of klep tot afsluiting van den wind worden aangebracht, welke onder de bespeling kan worden geopend en afgesloten, zullende de ventielen en luikjes voor dezelve met koperen schroeven aan de kanalen worden verbonden.

Artikel 6

De Handklavieren

De Handklavieren en derzelve ramen, gemaakt van zacht en rechtdradig eiken wagenschot, zullen in 56 toetsen, accuraat verdeeld, strekking hebbende van af groot C tot en met driegestreept g, de platte toetsen met fijne witte ivoren platen van vereischte dikte aan de boven- en voorkant gedekt, en de verhevene of semitonen van massief zwart ebbenhout zijn: - de lijsten en blokken tot omkleeding der klavierramen en insluiting der toetsen dienende, zullen mede van massief zwart Ebben- of eene andere fijne houtsoort worden gemaakt, en de bewerking van het geheel net en zuiver zijn; de geleidpennen der toetsen en al het overige draadwerk der klaviatuur zal koperdraad moeten wezen; - door eene trekkoppeling welke tijdens de bespeling gemakkelijk kan worden aan- en afgezet zullende de beide handklavieren zich laten verbinden
5
en ontbinden zonder de bespeling ongemakkelijk te maken of vastklemming der toetsen te veroorzaken.

Artikel 7

Het Pedaal of Voetklavier

Het voetklavier, in twintig toetsen wel verdeeld strekking hebbende van af groot C tot en met klein g, zal van sterk eiken wagenschot zijn; de toetsen aan het hoofdmanuaal verbonden, zullen evenwel eigen veeren hebben, en van goede bevoeringen worden voorzien, de schroeven en stiften tot het pedaal moeten van koper zijn.

Artikel 8

De Abstractuur

De welborden en ramen der abstractuur zullen

- 22 -

van het best uitgewerkt eiken wagenschot, de wellen en abstracten van fijn en rechtdradig Riga's greenenhout zijn, de wellen achtkantig en zuiver recht geschaafd zullen koperen assen hebben, welke sluitbaar moeten werken in koppen van vaste houtsoort, de abstracten zuiver en egaal bewerkt en op gepaste afstanden van roosters voorzien, zullen met koperdraad worden verbonden; de geheele verdeeling en inrichting dezer constructie zal volgens goede Mechanische berekening de doelmatigste werking en minste wrijving hebben, mede tot eene vereischte gemakkelijke bespeling van het Orgel noodzakelijk.

Artikel 9.

Het Regeerwerk

De registertrekkers voorzien van nette en zuiver gedraaide koppen van Ebben, Palisander, of dergelijke fijne houtsoort, zullen zoo kort mogelijk wel verdeeld en in volgorde gerangschikt bij de klavieren moeten plaats vinden; de wippen en het trekkerwerk met koperen boutjes verbonden,

(6)

zal van vast eikenwagenschot, en de wellen achtkantig geschaafd van rechtdradig Riga's greenenhout worden gemaakt, de inrichting en werking der Registers zal doelmatig en gemakkelijk moeten zijn; en het ijzerwerk daaraan benodigd best Zweedsch ijzer moeten zijn.

Artikel 10.

Het houten pijpwerk

Het houten pijpwerk tot differente registers in de dispositie vermeld, zal van $\frac{3}{4}$ en $\frac{1}{2}$ duims eiken wagenschot worden gemaakt; dezelve zullen uit ééne houtlengte en breedte zonder aanstukking in elkander geploegd en gelijmd worden, en inwendig uitgeverfd zijn; de dempers met dubbel leder bevoerd, en de mond- of dekstukken met koperen schroeven bevestigd, luchtdicht moeten sluiten.

Artikel 11.

Het metalen pijpwerk

De Prestant of frontpijpen zullen van zuivere staven Engelsch lamtin gemaakt, met niet meer dan $\frac{1}{10}$ lood ter voorkoming der kristalisatie vermengd mogen wezen; dezelve zullen in de hoofdtorens uitgedreven, en in de tusschenpijpvakken ingesneden labiën hebben en zuiver worden gepolijst.

De samenstelling van het metaal der binnenstaande registerpijpen zal zijn $\frac{2}{3}$ zuiver Spaansch lood bij $\frac{1}{3}$ Engelsch tin; zullende al het pijpwerk uit stevige bladen gesneden, egaal en zuiver worden bewerkt, en gerond, alsmede net en sterk gesoldeerd zijn. De onderscheidene registers of stemmen der dispositie zullen een ieder naar derzelve toonaard de juiste mensuren vereischte vorm en constructie hebben, en de labiën der

- 23 -

grootste pijpen van elk register tot 4 voet allen ingesneden zijn; elke stem of register zal naar behoefte der intonatie van zij- en onderbaarden voorzien worden; de grootste pijpen (7)

der opene stemmen moeten 1/4 toon te lang worden gemaakt om tot 11 voet ingesneden te kunnen worden tot duurzame solide stemming noodzakelijk.

Artikel 12.

Conducters of Windleiders

De conducters of windleiders, welke tot al het afgeleide pijpwerk vereischt worden, zullen vloeiend gebogen en sterk gesoldeerd van geplet Spaansch lood gemaakt zijn, en de vereischte wijdte hebben tot vlugge aanspraak der groote pijpen noodzakelijk.

Artikel 13.

Intonatie der labiaal stemmen

De stemmen tot het Hoofdmanuaal behoorende moeten algemeen rond en krachtvol worden geïntoneerd, terwijl die van het tweede manuaal of bovenklavier een ieder in deszelfs karakter gematigd sterk en zacht, maar vooral teedere en snijdende intonatie zullen hebben; elke register zal op zichzelf zoowel als het geheele werk te zamen pikant moeten aanspreken.

Artikel 14.

Constructie en Intonatie der Tongwerken

De tongwerken zullen betrekkelijk derzelver constructie opslaande tongen hebben, de hoozen daartoe van fijn greenenhout, en de koppen van zacht eikenhout worden gemaakt; de mondstukken van geslagen geel koper, zullen in de bas geheel bevoerd, en de tongen der beide basoctaven met koperen schroeven worden bevestigd; tot de overige deelen der constructie, als tongen, stemkrukken, schroeven, enz. zal geplet en getrokken koper worden gebezigd; de Tongwerken in derzelver karakter geïntoneerd, zullen eene zuivere en (8)

vaardige aanspraak moeten bezitten.

Artikel 15.

Toonshoogte en Stemming

De toonshoogte van het orgel zal die van het ordinaire orkest zijn, en de stemming van het geheele werk naar eene welverdeelde gelijkzwevende Temperatuur zuiver worden volbracht, op eene luchtpersing of windzwaarte van 26 tot 28 graden.

Artikel 16.

Materialen en Bewerking

Tot de geheele vervaardiging en samenstelling van het Orgel in voorschreven artikelen vervat zullen al de Materialen van de beste en duurzaamste kwaliteit worden geleverd, en de geheele bewerking in alle deelen deugdzaam, net en zuiver zijn, terwijl bij de inrichting van het werk voor genoegzaam ruimen aanleg zal worden gezorgd, om gereeden toegang tot de onderscheidene binnendeelen te hebben.

Artikel 17.

Levering van het Werk

Tot de geheele vervaardiging en daarstelling van het Orgel is gerekend te behooren, hetzelve naar voorschreven artikelen in alle deelen deugdzaam en fraai, volgens de teekening bewerkt, speelvaardig in de kerk ter plaatse te leveren, zijnde alle kosten van transport, reizen of logement ter plaatse voor rekening der aannemers, terwijl voor rekening van Heeren Kerkvoogden blijft: verbouwing of verandering aan het Kerkgebouw, het Oxaal of den orgelzolder benevens het schilder- of verwwerk.

(9) Artikel 18.

Tijd voor de Vervaardiging

Negen maanden na de overeenkomst en teekening of sluiting van het Contract, zal het Orgel speelvaardig in de kerk ter plaatse moeten zijn afgewerkt; hebbende Heeren Kerkvoogden het recht, voor elke maand, welke over dien tijd tot de vervaardiging benoodigd mocht zijn, 25 gulden van de aannemingssom te korten, uitgezonderd dat de aannemers door wettige redenen in de voltooiing verhinderd mochten worden.

Artikel 19.

Repondeeren van het Werk

Gedurende 10 jaren na de voltooiing zullen de aannemers nog voor de deugdzaamheid van het werk aansprakelijk blijven, en defecten uit het werk zelf ontstaande, kosteloos moeten redresseeren, zijnde hiervan uitgezonderd de jaarlijksche stemming, welke door Heeren Kerkvoogden moet worden bekostigd.

Artikel 20.

Examinatie van het Orgel

Na de voltooiing zal het werk door een deskundige van wege Heeren Kerkvoogden nauwkeurig worden beproefd en onderzocht, of hetzelve zoowel in den geheelen omvang als in de verschillende deelen aan den inhoud van dit bestek en deze conditiën beantwoordt, en zal genoemd deskundige of examinator daarvan schriftelijk bewijs aan beide partijen moeten afgeven.

- 25 -

(10) Artikel 20.

Aannemingssom

De aannemers zullen voor de vervaardiging en geheele daarstelling van het Orgel, naar voorgeschreven artikelen van dit bestek genieten de som van Drie duizend een honderd en tachtig gulden welke door Heeren Kerkvoogden zal worden uitbetaald in drie termijnen: Een duizend gulden, wanneer de Orgelmaker met de werkzaamheden in de kerk is aangevangen, en de orgelkast is opgericht; Het tweede termijn,

Het derde termijn,

De vervaardiging van een zoodanig orgel, volgens dit bestek en deze conditiën is door Heeren Kerkvoogden opgedragen aan L. van Dam & Zonen, orgelmakers te Leeuwarden, welke insgelijks verklaren, genoemd werk te hebben aangenomen, op eene onbezuinigde en deugdzaam wijze te volbrengen.

Dit Bestek als Contract door beide partijen geteekend, Leeuwarden den 1 November 1868

door Heeren Kerkvoogden/ door de aannemers,
F. I. de Haan L. van Dam &
Zonen F.P.de Jong."

IRNSUM — NED. HERV. KERK

Uit: Kerkelijke Courant, 27 November 1869, nr. 48 Pg (2)
 — Irnsum (classis Sneek) 21 Nov. ingevolge eene goedgunstige beschikking der Floreenpligtigen van deze gemeente , mede door de ijverige bemoeiingen van de Kerkvoogden , werd in ons kerkgebouw een nieuw orgel geplaatst , uitwendig zeer net van aanzien. Den 7 dezer mogten wij het genoeg smaken voor de eerste maal zijne liefelijke'; krachtige en) ,welluidende toonen te hooren. Onze predikant, do heer 11. J. Dingemans , hield hij deze gelegenheid eene inwijdingsrede, sprekende naar Ps. CL: In over het kerkgezag , terwijl het orgel op uitnemende wijze werd bespeeld , door den heer Hoekstra, hoofdonderwijzer en organist te (rouw. Eenige feestliederen, bij afwisseling gezongen, verhoogden den luister dezer feestelijke openbare zamenkomst. Mede hiervan komt den Kerkvoogden een deel der tere toe , daar zij zich bereidwillig hadden betoond in het aankopen van de feestliederen ten gebruike bij orgelinwijding, vervaardigd door den beer K. Scharren , (Leeuwarden , .1. Peters , 1868) , waarvan een genoegzaam aantal exemplaren aan de leden der gemeente was uitgereikt. De Gebrs. • van Dam te Leeuwarden , aan wie de vervaardiging van dit orgel was opgedragen , hebben door dit speeltuig hunnen goeden naam weder waardig gehandhaafd. Overtuigd, dat goede kerkmuziek veel kan toebrengen aan de stichting der gemeente, uiten wij dan ook den wensch , dat dit orgel niet alleen der kerk tot uitwendig sieraad moge strekken', maar dat het, goed bespeeld, mede moge werken om ons kerkgezag tot die hoogte op te voeren, dat ons hart daardoor gestemd worde tot zuivere verheerlijking des Allerhoogsten, opdat onze gemeenschappelijke zamenkomsten aldus aan haar doel mogen beantwoorden.

Irnsom, Hervormde Kerk

Bericht in de Leeuwarder Courant, 28 november 1869.

"IRNSUM, 25 November. Sedert eenige weken prijkt in het kerkgebouw der Hervormde gemeente alhier een orgel, hetwelk zoowel door zijn bevallig en smaakvol uitwendig voorkomen als door zijne wel-luidende en krachtige toonen den naam der makers (de Gebroeders van Dam te Leeuwarden) alle eer aan doet en hunnen roem ook hier ter plaatse heeft gevestigd. Op zondag 7 November is dit nieuw speeltuig feestelijk ingewijd. Het werd bij die gelegenheid bespeeld door den heer J. Hoekstra, hoofd-onderwijzer en organist te Grouw, die op verzoek der kerkvoogden deze taak bereidwillig had aanvaard, en haar zeer ten genoegen der aanwezigen volbragt. Onze predikant, de heer H. J. Dingemans, hield bij die gelegenheid eene gepaste toespraak, naar aanleiding van Ps. 150, 1a, welke werd afgewisseld door het zingen van eenige festzangen onder begeleiding van de heerlijke orgeltoonen. Ter verhooging van de feestelijke stemming was door de kerkvoogden een genoegzaam aantal exemplaren aangeschaft van de feestliederen ten gebruike bij orgel-inwijding, vervaardigd door den weleerw. heer K. Scharthen, Evangelisch Luthersch predikant (Leeuwarden, J. Peters), die daartoe vooraf aan de gemeenteleden waren uitgereikt. Over het geheel maakten deze gezangen dan ook een gunstig effect, en bleken zeer goed te beantwoorden aan het doel, daarmede beoogd.- Ondanks het onstuimig weder was eene groote menigte volks zaámgevloeid in het bedehuis. Ook eenige predikanten, mitsgaders een aantal belangstellenden van elders, schonken ons dien dag de eer hunner tegenwoordigheid. Na afloop der godsdienstige wijding zette de heer J. Hoekstra nog eenigen tijd het orgelspel voort, en gaf daarbij nog menig blijk, zoowel van zijne be-drevenheid in dit deel der toonkunst, als van de deugdelijkheid van het speeltuig, waardoor reeds toen ten duidelijkste bleek, hoezeer goede kerkmu-ziek den luister onzer openbare zamenkomsten ter godsvereering weet te verhoogen. Wij wenschen, dat dit allengs meer aller overtuiging moge worden en dat ons schoon en welluidend kunststuk daartoe bij voortduring moge medewerken. Aan den avond van dien dag, die verder in ge-noeglijk zamenzijn, feestelijk werd doorgebracht, werd uit naam van heeren kerkvoogden an den heer J. Hoekstra een geschenk in zilver overhandigd, tot een blijk van hooge ingenomenheid met het ge-not dat ZEd. door de aanwending van zijne muzi-kale talenten dien dag zoovelen had doen smaken. Menig hartelijk en vriendschappelijk woord werd toen nog gesproken, menig dronk op iedrs welzijn ingesteld en zoo door een en ander de goede in-drukken van dien dag ontvangen krachtig bevestigd."

IRNSUM, Hervormde KerkBetalingen met betrekking tot het orgel 1874-1921.

Rekeningboek Kerkvoogdij. (1874-1921). Archief Hervormde
Gemeente Irnsum (Leeuwarden, RA).

1874	L. van Dam & Zonen te Leeuwarden. stemmen		
		1873 en 1874	36,--
1875	id.	id.	18,--
1876	id.	id.	16,--
1877	Heeren L. van Dam & Zonen	id.	18,--
1878	Betaald aan L. van Dam en Zonen wegens verplaatsing van het orgel, het leveren van een nieuw tongwerk, ornamenten, enz. negenhonderd negen gulden, vijfenzeventig cents		
			(909.75)
	(honderd gulden werd geboekt op onderhoud orgel, overig bedrag op onvoorziene uitgaven)		
1879	Betaald aan L. van Dam & Zonen te Leeuwarden wegens stemmen van 't orgel		20,--
	Betaald aan H.S.Hoekstra voor 't vervoeren van 't orgel naar- en van Leeuwarden		5,15
	Betaald aan E.Blaauw wegens een Choraalboek der Vervolgbundel		4,50
1880			20,--
1881	Heeren Van Dam te Leeuwarden	stemmen	20,--
1882	L. van Dam & Zonen te Leeuwarden	id.	20,--
1883	id.	id.	20,--
1884	id.	id.	20,--
1885	id.	id.	20,--
1886	id.	id.	20,--
1887	id.	id.	20,--
1888	id.	id.	20,--
1889	id.	id.	20,--
1890	id.	id.	20,--
1891	id.	id.	20,--
1892	id.	id.	20,--
1893	id.	id.	20,--
1894	id.	id.	20,--
1895	id.	id.	20,--
1896	id.	id.	15,--
1897	id.	id.	15,--
1898	id.	id.	15,--
1899	id.	id.	15,--
1900	id.	id.	15,--
1901	id.	id.	15,--
1902	id.	id.	15,--
1903	id.	id.	15,--
1904	id.	id.	15,--
1905	id.	id.	15,--
1906	id.	id.	
	R.v.d.Velde te Leeuwarden voor levering en inbinden van Choraalboeken		10,35

- 29 -

1907	Betaald aan L. van Dam & Zonen we-		
	gens stemming van 't orgel en repara-		
	tie aan de blaasbalg		42,75
	Betaald aan den boekhandelaar		
	R.v.d.Velde, wegens levering van een		
	Harmonie-Album		1,50
1908	L. van Dam & Zn.	stemming	15,--
1909	Betaald aan de firma L. van Dam & Zonen		
	wegens stemmen van 't orgel		15,--
	Aan denzelfde wegens het vervangen der oude		
	registerknoppen door nieuwe met		
	porceleinen naamplaatjes		37,75
	Betaald aan den Heer H. van Belkum		
	wegens levering van orgelmuziek		2,40
1910	Betaald aan L. van Dam & Zonen we-		
	gens stemmen van 't orgel en verbete-		
	ring van een der registers		25,--
	Voor geleverde orgelmuziek be-		
	taald aan H. v. Belkum		3,85
1911	L. van Dam & Zonen	stemmen	15,--
1912	id.	id.	15,--
1913	id.	id.	15,--
1914	id.	id.	15,--
1915	id.	id.	15,--
1916	id.	id.	15,--
1917	id.	id.	15,05
1918	id.	id.	18,05
1919	id.	id.	20,10
1920	P. van Dam & Zn.	id.	30,10
1921	P. van Dam	id.	20,10.

Gegevens organisten uit Rekeningboek kerkvoogden 1874-1921

1874	organist is E. Blauw, in gecombineerde functie		
	schoolmeester/koster/organist.	per jaar:	240,--
1879	E. Blauw alleen koster/organist	per jaar:	80,--
	1883-1894	per jaar:	130,--
	1895:		110,--
	1896:		100,--
	1897-1901		80,--
	1902-1905		100,--
1906	Blauw is organist tm. 1 juli.		
	Opvolger: A.v.d.Wal.		
1908	A.v.d.Wal tm. 1 oktober.		
	Opvolger: E. Blauw tm. 1/3 1909.		
1909	per 1/3: Opvolger: E.J. Conradi.		
1912	jan/febr: E.J. Conradi. maart/april: J. Groenhout.		
	vanaf 1 mei: W. Venema,	per jaar:	100,--
	1919:	per jaar:	130,--
	1921:	per jaar:	150,--

In 1921 wordt nog steeds een balgentreder betaald.
Lange tijd was dat 10 gulden per jaar.